

De waarde van gesprekken met gedetineerde jongeren

J. uit Beijerse[■]

1 INLEIDING

In *'Meningen van gedetineerden. Vijftig jaar later'* beschrijven Moerings, Boone en Franken de discussie die in 1959 losbarstte over de waarde van onderzoek dat volledig is gebaseerd op de ervaringen van gedetineerden. Enkele advocaten-generaal meenden dat dit onderzoek geen waarde had omdat de juistheid van de gegevens niet was getoetst.¹ Kempe en Rijkxen schreven in hun begeleidende brief bij het onderzoek dat de belevingen inderdaad eenzijdig en subjectief zijn. Toch zouden ze waardevol zijn omdat het voor de betrokkenen realiteiten zijn die aan het bereiken van de doelen van de strafrechtspleging in de weg staan.² In die lijn verdedigde Martin Moerings in 1977 in zijn proefschrift de stelling dat om de betekenis van de gevangenisstraf te achterhalen, de subjectieve beleving van (ex-) gedetineerden serieus moet worden genomen.³

Het onderzoek van Rijkxen had alleen betrekking op volwassen gedetineerden en niet op jongeren die via het jeugdstrafrecht gedetineerd zaten. Dat was ook niet vreemd, want de tuchtscholen en rijksopvoedingsgestichten werden in de jaren '50 in de eerste plaats beschouwd als opvoedingsinternaten en niet als gevangnissen. Dat veranderde echter in de jaren '90 toen ze werden omgevormd tot 'justitiële jeugdinrichtingen' en werden ondergebracht bij de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) van het ministerie van Justitie.⁴ Hoewel opvoeding nog steeds voorop moet staan en de term 'jeugdgevangenis' wordt vermeden, doet een aantal van deze justitiële jeugdinrichtingen in diverse opzichten denken aan de penitentiaire inrichtingen voor volwassen gedetineerden.

■ Mr. dr. Jolande uit Beijerse is universitair docent Straf- en strafprocesrecht aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

1 M. Moerings, M. Boone, A.A. Franken, *Meningen van gedetineerden. Vijftig jaar later*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 2008, p. 3-7.

2 R. Rijkxen, *Meningen van gedetineerden over de strafrechtspleging*, Assen: van Gorcum 1958 en begeleidende brief prof. dr. G.Th. Kempe en dr. R. Rijkxen, Criminologisch Instituut Rijksuniversiteit Utrecht, januari 1959.

3 M. Moerings, *De gevangenis uit, de maatschappij in. De gevangenisstraf en haar betekenis voor de sociale contacten van ex-gedetineerden*, Amsterdam: P.E.T. 1977.

4 Zie over deze ontwikkelingen: L. Boendermaker en J. uit Beijerse, *Opvoeding en bescherming achter 'traliën'. Jeugdinrichtingen tussen juridische beginselen en pedagogische praktijk*, Amsterdam: SWP 2008, p. 45-55, p. 87-92.

Als lid van de commissie van toezicht van justitiële jeugdinrichting de Hartelborgt heb ik in de functie van maandcommissaris vele gesprekken gevoerd met gedetineerde jongeren. Deze gesprekken vonden plaats in de groepsverblijven, waar de jongeren een groot deel van de dag verblijven. In deze bijdrage wil ik op basis van deze gesprekken een beeld schetsen van de sfeer in de groepsverblijven (par. 2) en van de klachten van jeugdigen met betrekking tot hun detentie (par. 3). Daarna verschuif ik de aandacht van de beleving van de detentie naar de beleving van de strafrechtspleging. Ik zal laten zien dat er onder voorlopige gehechte jongeren en jongeren met een PIJ-maatregel veel vragen leven rond de afhandeling van hun strafzaak (par. 4) en ter illustratie daarvan besteed ik vervolgens uitgebreider aandacht aan de individuele ervaringen van één van de gedetineerde jongens (par. 5). Tot slot laat ik zien wat de gesprekken met gedetineerde jongeren hebben opgeleverd (par. 6).

2 DE GROEPSVERBLIJVEN: DE VOORTZETTING VAN DE STRAATCULTUUR TUSSEN VIER MUREN

De Hartelborgt locatie Spijkenisse heeft 14 groepen, verdeeld over opvang- en behandelgroepen, die vooruitlopend op de herziening van de Beginselenwet justitiële jeuginrichtingen (Bjj)⁵ zijn omgevormd tot groepen voor kort verblijf en lang verblijf. In de groepen voor kort verblijf zitten de voorlopig gehechte jongeren en jongeren met jeugddetentie en in de groepen voor lang verblijf de jongeren met een PIJ-maatregel. Verspreid over 2009 en 2010 had ik zes keer twee weken dienst als maandcommissaris. Tijdens zo'n dienst bezoekt de maandcommissaris de groepen waar de jongens zitten die klachten hebben ingediend en die voor bemiddeling vatbaar zijn. Als er tijd over is, bezoekt de maandcommissaris de inkomstengroep om te vertellen over het werk van de commissie van toezicht. Zo mogelijk bezoekt hij ook de FOBA en de afzonderingsafdeling vanwege de precaire situatie van de jongeren die hier geplaatst zijn. Ik bracht gedurende die twaalf weken 29 bezoeken aan 12 groepen. De meeste groepen bezocht ik twee tot drie keer. De twee groepen die ik niet heb bezocht, werden verbouwd of waren gesloten. Ik bezocht de inrichting op wisselende dagen en ook diverse malen op zaterdag.⁶

De maandcommissaris krijgt van de portier een sleutel mee waarmee alle groepen kunnen worden betreden. Hoewel ik vaak van tevoren belde om te checken hoe laat de jongen die een klacht had ingediend, op de groep zou zijn, wisselt het personeel zo vaak dat mijn komst meestal onverwacht was. Het voordeel daarvan is dat je de groep aantreft in de toestand zoals die

⁵ *Kamerstukken I 2009/10*, 31 915, nr.A (gewijzigd voorstel van wet).

⁶ De bezoeken in 2009 vonden plaats op vrijdag 1 mei, woensdag 6 mei, vrijdag 24 juli, woensdag 29 juli, vrijdag 16 oktober en dinsdag 20 oktober. De bezoeken in 2010 vonden plaats op zaterdag 6 februari, zaterdag 13 februari, zaterdag 12 juni, vrijdag 18 juni, zaterdag 18 september en woensdag 29 september.

op dat moment is en de zaken niet beter of anders worden gepresenteerd dan ze zijn. Het gebeurt kennelijk wel vaker dat vreemden onverwacht het groepsverblijf betreden, want er werd nooit verbaasd of vervelend gereageerd. Als ik vertelde waarvoor ik kwam, kreeg ik wel af en toe de verzoeking van de groepsleiders dat zij ook weleens een klacht zouden willen indienen over de jongeren. Maar het was zeker niet zo dat men het beklagrecht onzinnig vond.⁷ Naar wat ik van de jongens hoor, lijkt het eerder zo te zijn dat groepsleiders het bestaan van een klachtprocedure wel makkelijk vinden omdat ze discussies kunnen afkappen door te zeggen dat de jongen dan maar een klacht in moet indienen. Dit terwijl het beklagrecht bij jongeren een uiterste middel moet zijn en onenigheden, ook vanuit pedagogisch perspectief, het beste onderling kunnen worden opgelost.

Het groepsverblijf is een soort huiskamer met een keukenblok, een eethoek en een zithoek en een deur naar de buitenplaats. Verder is een ruimte afgescheiden met glas voor de groepsleiding waar een computer staat. Tijdens mijn bezoeken hingen er meestal wel wat jongens rond in de groepsruimte, waar ze bezig waren met tv kijken, computerspelletjes doen of kaarten. Er staat meestal ook wel een tafelvoetbalspel, pool- of tafeltennistafel, maar daar wordt weinig gebruik van gemaakt. Ontbijt, lunch en avondeten gebeurt ook in de groep, maar het verschilt per groep hoe dat gebeurt. Soms waren jongens bezig om ieder voor zichzelf eten op te warmen en soms werd er gezamenlijk gegeten. Het twee maal een half uur 'luchten' per dag lijkt een belangrijk verzetje te zijn. Soms staan de jongens werkelijk te trappelen om naar buiten te gaan. Tijdens het luchten zelf is er echter weinig activiteit en wordt er vooral gehangen en gerookt. Dit heeft alles te maken met de manier waarop het gebouw en de binnenplaatsen zijn ingericht en met de strenge veiligheidsvoorschriften. Zo mag er niet worden gevoetbald op de binnenplaats en is er ook nauwelijks ruimte voor andere sporten.

Er zijn weleens groepsleiders die toch proberen wat extra's te organiseren, maar dat wordt ze door andere groepsleiders meestal niet in dank afgenomen. Zo hadden twee groepsleiders die zelf graag voetballen tijdens de schoolvakantie op de luchtplaats een veld gemaakt voor voetvolley. Collegagroepsleiders klaagden daarop dat ze de jongens nu meer in de gaten moesten houden tijdens het sporten en dat er gemakkelijker vechtpartijen zouden uitbreken. Er waren ook groepsleiders die het de jongens toestonden om te frituren en om op de binnenplaats met gewichten te trainen. Andere groepsleiders klaagden dat dit veel te gevaarlijk zou zijn omdat zowel een pan heet frituurvet als de gewichten als wapen kunnen worden gebruikt. Er is dus sprake van een duidelijk spanningsveld tussen groepsleiders die het belang van de jeugdigen voorop zetten en nieuwe activiteiten bedenken en groepsleiders die geen risico's durven nemen en daarom niets extra's ondernemen.

7 In 2004 was er wel een directeur van een justitiële jeugdinstelling die het beklagrecht ridiculiseerde. Zie: T. Liefwaard, 'Ridiculisering van het beklagrecht voor jeugdigen', *FJR* 2004, 72, p. 166-170.

Dat is jammer, want het zijn niet allemaal passieve en talentloze jongeren die in de Hartelborgt zitten. Integendeel, ik kwam er jongeren tegen die een contract hadden gehad bij Feyenoord en jongeren die buiten de inrichting optraden als rapper. Zo improviseerde één van de jongeren op mijn verzoek een freestyle-rap met begeleiding van een andere jongen die 'human beat-box'-geluiden maakte en hij en de andere jongens uit de groep waren daar zichtbaar trots op. Het is jammer dat er in het normale dagprogramma zo weinig mogelijkheden zijn om met de eigen groepsleiders wat meer de eigen talenten te verkennen. Het verblijf in de justitiële jeugdinstelling lijkt nu teveel op een voortzetting van de straatcultuur tussen vier muren.

3 KLACHTEN OVER TE LANG VERBLIJF OP DE AFGESLOTEN KAMER EN GEBREK AAN INFORMATIE

Tijdens mijn bezoeken als maandcommissaris in 2009 en 2010 sprak ik met 36 jongens over in totaal 45 ingediende klachten. Daarbij viel het op dat bijna de helft van de klachten, 20, betrekking hadden op klachten over een te kort verblijf op groep en daarmee een te lang verblijf op de afgesloten kamer. De detentie van jeugdigen onderscheidt zich van oudsher van die van volwassenen door het recht op verblijf op groep en groepsopvoeding. Volgens artikel 22 Bjj hebben jongeren door de week minimaal 12 uur per dag en in het weekend minimaal 8,5 uur per dag recht op deelname aan gemeenschappelijke activiteiten. Volgens het vaste dagprogramma worden die 12 uur op doordeweekse dagen voor de helft ingevuld met school (6 uur per dag). Verder is er 2,5 uur ingepland voor de drie maaltijden, 1 uur voor luchten en 2,5 uur voor overige activiteiten. In het weekend is er geen school en worden de 8,5 uur opgevuld met 3,5 uur voor de maaltijden, 1 uur luchten en 4,5 uur met overige activiteiten.

Hoewel het aantal uren in de wet als minima zijn geformuleerd, blijkt uit diverse klachten daarover dat ze in de praktijk vanwege personeelstekort en lesuitval geregeld niet worden gehaald.⁸ Daarbij waren er diverse klachten van jongeren die vanwege een slechte sfeer in het groepsverblijf met de hele groep voor enkele dagen in een 'programma' werden geplaatst, waarbij het aantal uren op groep, buiten de school om, tot de helft werd teruggebracht. Wat de jongeren daarbij nog het meeste lijkt te storen, is dat deze maatregel niet wordt toegelicht:

'Ik heb een programma gekregen en ik ben niet verhoord. En ze kunnen mij geen onderbouwing geven.'⁹

8 Klachten besproken op 24 juli 2009 en 12 juni 2010.

9 Twee klachten besproken op 1 mei 2009 en een klacht besproken op 24 juli 2009.

Hetzelfde gold voor het plotseling ingevoerde nieuwe telbeleid, waarbij de hele inrichting eerst geteld moest zijn voordat de jongens werden uitgesloten, met gevolg dat ze een half uur later werden uitgesloten. Ook hier zat het de jongens vooral dwars dat niemand kon uitleggen waarom dit zo was.¹⁰

Verder klagen diverse jongeren dat ze te laat van kamer zijn gehaald. Uit sommige beklagformulieren blijkt dat dit behoorlijk veel irritaties oplevert richting het personeel, ook al gaat het maar om een half uur of zelfs maar 8 minuten:

'Hun halen mij van kamer voor mijn recreatie een half uur later en ze zeggen dat ik die 30 minuten niet terug krijg deze mensen beginnen nu op mijn zenuwen te werken. Als er niemand wat tegen hun zegt dat ze me zwaar aan (onleesbaar) zijn dan ben ik bang dat ik een van hun ga aanvallen (...).¹¹

'De groepsleiding zetten me om 16.30 uur op kamer daardoor mis ik een half uur luchten. Ik heb recht op een uur luchten per dag en ze geven mij 30 minuten luchten in de luchtkooi in plaats van een uur luchten en daarvoor wil ik klagen!!!(...)¹²

'dat D. mij een recreatiemoment van resterende 8 minuten niet wil geven omdat hij van mening is dat het niet de moeite waard is. Ik ben zelf van mening deze begeleider te ontslaan'¹³

En dan zijn er ook nog diverse klachten van jongeren dat ze niet goed worden geweekt en daardoor langer op kamer moesten blijven.¹⁴

Voor jongeren die in een inkomstenprogramma zitten of op een afdeling van intensieve zorg of intensieve behandeling zijn geplaatst, kan het aantal uren op de groep tot de helft worden teruggebracht, namelijk tot 6 uur per dag door de week en 4 uur in het weekend (art.22a, 22b en 23 Bjj). Er waren diverse jongeren op een afdeling van intensieve zorg of intensieve behandeling die daar vragen over hadden en klaagden dat zelfs dat geringe aantal uren van 6 uur per dag niet werd gehaald.¹⁵

Behalve de klachten over het te lang op de afgesloten kamer moeten blijven, zijn er ook veel klachten over het gebrek aan informatie. Zo klaagde een jongen dat de regels omtrent het verstrekken van de post hem niet duidelijk waren en dat hij de indruk had dat de groepsleiders maar wat met hem speelden door hem de ene keer wel en de andere keer geen post te geven:

10 Een klacht besproken op 16 oktober 2009 en zes klachten besproken op 20 oktober 2009.

11 Klacht besproken op 12 juni 2010.

12 Klacht besproken op 6 februari 2010.

13 Klacht besproken op 24 mei 2010.

14 Klachten besproken op 24 juli 2009, 6 februari 2010 en 29 september 2010.

15 Klacht besproken op 12 juni 2010.

‘De groepsleiding zegt tegen mij dat ik mijn post pas krijg wanneer ik word ingesloten door de dag soms als ik er om vraag als er post voor mij te halen en ze hebben geen zin dan zeggen ze opeens dat de regel is dat jou post pas om 5 uur en om 9 uur verstreken word. Ik heb dan het gevoel dat er met de regels gesjoemeld word de ene groepsleiding zeg zo en de ander dat. ik heb om de regels gevraagd er werd mij een boekje gegeven waar niks over de tijden van het verstreken van post in stond ik heb de groepsleiding dit laten zien en hun blijven zegen ja het is een regel maar geen van allen kan aantonen waar die regel vermeld staat.’

Toen het deze jongen eenmaal duidelijk was dat de groepsleiders hem slechts één keer per dag de post hoeven te overhandigen en dat ze zelf kunnen bepalen wanneer, trok hij zijn klacht in. Dezelfde jongen klaagde ook dat hij niet wist dat hij recht had op bibliotheekbezoek:

‘Ik zit hier nu al 6 weken en ben niet een keer naar de bieb gegaan en als ik om de bieb vraag word er tegen mij gezegd ze gaan kijken en dan zegt de groepsleiding ja het staat niet op het rooster. maar in het jeugd beginselen weg en het in het huisregelement staat dat ik 1 keer per week naar de biep kan ik ben er nu 0 keer geweest’

Sinds deze klacht mag hij wekelijks naar de bibliotheek. Hij mag ook wel vaker, maar opvallend is dat hij alleen wil waar hij recht op heeft.¹⁶ En dat is een houding die je wel vaker tegenkomt bij gedetineerde jongeren, dat ze willen waar ze recht op hebben. Niets meer en niets minder.

4 VRAGEN OVER DE STRAFRECHTSPLEGING ONDER VOORLOPIG GEHECHTE JONGEREN EN JONGEREN MET EEN PIJ-MAATREGEL

In het in de inleiding genoemde onderzoek van Rijkxen werden de brieven van de gedetineerden gebruikt om te bezien hoe zij de strafrechtspleging hadden beleefd. Hoewel de bemoeienis van de maandcommissaris is in de eerste plaats is gericht op de detentieomstandigheden, gebeurt het geregeld dat tijdens de gesprekken de ervaringen met de strafrechtspleging ter sprake komen. Zo hebben met name de jongeren op de inkomstenafdeling veel vragen over hun juridische positie. Ze zitten allemaal in voorlopige hechtenis, maar begrijpen niet echt wat dat inhoudt. Zo zeggen ze: ‘Ik heb 30 dagen gekregen’ als de raadkamer gevangenhouding de voorlopige hechtenis met 30 dagen heeft verlengd. Het lijkt de jongens dan niet duidelijk te zijn dat dit nog niet de straf is en dat de terechtzitting nog moet volgen. Ook waren er veel vragen over nachtdetentie en de criteria daarvoor. En er was een jongen die vertelde ‘dat hij ITB zou krijgen’ – waarschijnlijk uit de voorlopige hechtenis zou worden geschorst onder de bijzondere voorwaarde van ITB – maar die geen enkel idee had wat dat inhield en liever vast bleef zitten.¹⁷

16 Klacht besproken op 12 juni 2010.

17 Gesprek d.d. 1 mei 2009.

Deze bevindingen sluiten aan bij die in het rapport 'Ik zit vast', waarin op basis van een internationaal literatuuronderzoek werd geconcludeerd dat de periode van voorlopige hechtenis een periode is van onduidelijkheid, onzekerheid en tegenstrijdige berichten.¹⁸ In Nederland brengt niet alleen de voorlopige hechtenis onduidelijkheid met zich mee, maar ook de veroordeling tot de PIJ-maatregel, waarvan de duur niet bij voorbaat vaststaat. Zo bleek tijdens een bezoek aan een groep PIJ-jongeren dat al deze jongens in de veronderstelling waren dat hun PIJ-maatregel niet verlengbaar is omdat in het vonnis stond geschreven dat die voor twee jaar was opgelegd.¹⁹ Die formulering in het vonnis is echter standaard en betekent niet dat de PIJ-maatregel niet verlengd kan worden. Als de PIJ-maatregel voor een geweldsdelict is opgelegd, wat vrijwel altijd het geval is, kan deze worden verlengd tot vier jaar, en als er sprake is van een psychische stoornis, wat eveneens vrijwel altijd het geval is, kan deze worden verlengd tot zes jaar (art. 77t lid 2 en 3 Sr).

In een andere groep sprak ik met een jongen die ervan overtuigd was dat zijn PIJ-maatregel niet verlengbaar was en bijna was afgelopen, terwijl zijn afdelingshoofd beweerde dat zijn PIJ-maatregel nog wel kon worden verlengd. Hier bleek verwarring te zijn ontstaan omdat het ministerie van Justitie aanvankelijk stelde dat de PIJ-maatregel niet verlengbaar was, omdat deze voortbouwde op een voorwaardelijke PIJ-maatregel en die kan niet worden verlengd (art. 77t lid 3 Sr.). Maar nadere bestudering van de jurisprudentie daarover wees uit dat de PIJ-maatregel wel verlengbaar is.²⁰ De betreffende PIJ-jongere was daar echter nog niet over geïnformeerd.²¹

Onduidelijkheden over het traject van tenuitvoerlegging deden zich ook voor bij een inmiddels al 25-jarige man die ik diezelfde dag in een andere groep sprak. Hij had de volgende klachten ingediend:

'over het feit dat ik voor de gek word gehouden door de gedragswetenschapper Karel. er worden afspraken gemaakt met mij die niet worden na gekomen. Ik heb hier vaker over geklacht maar der word nooit wat aan gedaan. wat uiteindelijk mij traject tegen houd.'

'ik al 2 weken wacht op en gesprek met itb mevrouw Sandra maar geen contact krijg er is gebeld gemaild maar er word niet gereageerd. ik heb dingen die ik moet regelen voor mij traject wat niet zal lukken zonder haar hulp.'

18 A.M. van der Laan, L. Vervoorn, C.A. van der Schans en S. Bogaerts, *Ik zit vast. Een exploratieve studie naar emotionele verwerking van justitiële vrijheidsbeneming door jongeren*, Den Haag; Boom Juridische uitgevers, 2008, p. 102-104, p. 116-119.

19 Gesprek d.d. 1 mei 2009.

20 Sinds het arrest van het Hof Arnhem van 24 april 2007 (LJN: BA3576) kan de voorwaardelijke opgelegde PIJ-maatregel wel worden verlengd nadat deze omgezet in een onvoorwaardelijke PIJ-maatregel.

21 Gesprek d.d. 12 juni 2010.

Zijn PIJ-maatregel was hem ruim tien jaar eerder, toen hij pas 14 jaar oud was, opgelegd. Hij is destijds na 2 jaar verblijf in een inrichting niet teruggekeerd van verlof en pas jaren later weer opgepakt. Omdat hij inmiddels volwassen was geworden, was het de vraag of een PIJ-behandeling nog aangewezen was. Hem werd toegezegd dat er binnen 3 tot 6 maanden een plan zou liggen waarmee hij binnen vijf maanden buiten aan het werk zou kunnen. Hij werkte vervolgens overal aan mee, maar er gebeurde niets en nu ligt er nog steeds geen plan.²²

Dat het traject van de jongere wordt gestagneerd door onduidelijke afspraken kwam ik die dag nog een keer tegen. Aan een 20-jarige jongen die buiten de inrichting op Zadkine MBO zat, was toegezegd dat hij LOI-cursus website-design zou kunnen gaan volgen. In de twee maanden dat hij in de Hartelborgt zit, was er echter nog niets in die richting geregeld. Navraag bij de gedragsdeskundige leert dat het ministerie van Justitie het LOI-programma had toegezegd, maar dat iemand van de school hem daarbij moet begeleiden en de school daar geen tijd voor heeft. Er werd wel hard aan een oplossing gewerkt en uiteindelijk kwam die er ook, maar daarmee is veel kostbare tijd verloren gegaan.²³

5 DE INDIVIDUELE BELEVING VAN DE STRAFRECHTSPLEGING VAN EEN JONGEN DIE OP ZIJN 13E VAST KWAM TE ZITTEN

Hoe onduidelijk de strafrechtspleging voor jongeren kan zijn, wordt het beste geïllustreerd door het verhaal van de 18-jarige Deniz waarmee ik wat uitgebreider sprak, toen ik in de zomer van 2007 een dag meeliep op een opvanggroep.²⁴ Hij was 13 jaar oud toen hij voor het eerst vast kwam te zitten en de wijze waarop dat ging, staat nog in zijn geheugen gegrift. In die tijd bracht hij al zijn vrije tijd op straat door en werd daar 'onderwezen' door zijn twee oudere broers van 16 en 18 jaar. Hij vond het belangrijk om respect van ze te krijgen en deed wat ze vroegen, waaronder vechten. Op zijn 12e jaar kreeg hij al een transactie in de vorm van een werkproject van 24 uur omdat hij had gevochten met een oudere jongen. Als gevolg daarvan werd hij ook 40 uur van school geschorst en deed hij op school een stap terug van 1 Havo naar 2 Mavo.

In deze vechtpartij bleef het nog bij klappen, maar een jaar later, in de zaak die leidde tot de detentie, kwam er ook een mes aan te pas. Hij had dit mes op zak vanwege een vete tussen zijn familie en een andere Turkse familie, die was ontstaan om een meisje. Zijn broer van 16 jaar had een jongen uit die familie geslagen en de mannelijke familieleden uit die familie hadden wraak genomen door zijn broer van 18 jaar in elkaar te slaan. Deniz werd

22 Gesprek d.d. 12 juni 2010.

23 Gesprek d.d. 12 juni 2010.

24 Gesprek d.d. 27 augustus 2007.

daarna naar eigen zeggen bedreigd door een volwassen man uit die andere familie en dat was de reden dat hij als 13-jarige een mes op zak had. Tijdens een ruzie met een leeftijdgenoot had hij om deze jongen bang te maken, het mes uit zijn zak gehaald. Het was alleen zijn bedoeling om het mes te laten zien, maar plotseling zag hij bloed en raakte volledig in paniek. Kennelijk had hij onbedoeld met het mes gestoken. Iemand pakte het mes van hem af en gooide het in het riool. Hij rende naar zijn oom en tante, maar kon geen woord uitbrengen. Hij liep weer naar buiten, hoorde sirenes en zette zijn capuchon op. Volgens eigen zeggen was hij "in de hel" beland.

Hij werd door de politie aangehouden en kreeg zulke strakke handboeien om dat zijn polsen bloedden. Hij vertelde dat hij de hele weg in de politieauto zat te huilen. Hij werd in een politiecel gezet, waar zijn ouders hem kwamen bezoeken. Hij werd drie dagen in verzekering gesteld en dacht dat dat zijn straf was. Toen hij van de rechter-commissaris hoorde dat hij nog eens 10 dagen in bewaring werd gesteld, raakte hij in paniek en begon opnieuw te huilen. Hij werd overgebracht naar de justitiële jeugdinrichting in Vught en ook daar heeft hij alleen maar gehuild. Hij miste zijn moeder en alles was er anders dan hij gewend was. Zo vond hij het moeilijk om met mes en vork brood te eten omdat hij dat nooit eerder had gedaan. Hij stuurde het slachtoffer, dat hij goed kende en dat er goed vanaf was gekomen, een kaart. Hij wist niet wat hem verder te wachten stond. Er werd een multidisciplinair onderzoek (MDO) gedaan wat volgens de jongens uit de groep betekende dat hij een PIJ-maatregel opgelegd zou krijgen. De psychiater en psycholoog constateerden dat hij een forse achterstand had in zijn sociaal emotionele ontwikkeling en adviseerden een voorwaardelijke PIJ-maatregel met ambulante behandeling.

Uiteindelijk zat hij 4,5 maand in voorarrest voordat hij terecht stond. De officier van justitie kwalificeerde de messteek als een poging tot doodslag en eiste 6 maanden jeugddetentie en een voorwaardelijke PIJ-maatregel met als bijzondere voorwaarde plaatsing in Glen Mills. De jeugdreclassering wees echter op de wachtlijst bij Glen Mills en adviseerde ITB Harde Kern. De rechtbank legde uiteindelijk geen voorwaardelijke PIJ-maatregel op, maar veroordeelde hem tot 8 maanden jeugddetentie waarvan 3 maanden voorwaardelijk met een proeftijd van 2 jaar met als bijzondere voorwaarden begeleiding door de jeugdreclassering, plaatsing in Glen Mills en ITB Harde Kern. Zijn advocaat was niet bij de uitspraak aanwezig met alle gevolgen van dien. Deniz had '2 jaar' gehoord en zag zijn wereld ineens stort. Onderweg naar Vught las hij het vonnis nog eens en begreep toen dat die 2 jaar de proeftijd betrof en dat hij met aftrek van voorarrest al over enkele dagen vrij zou zijn. Hij belde zijn ouders, die de uitspraak evenmin hadden begrepen, om het goede nieuws te melden.

Dit verhaal illustreert opnieuw hoe verwarrend de fase van de inverzekeringstelling en voorlopige hechtenis is voor jongeren die voor het eerst vast komen te zitten. Deniz dacht eerst dat hij drie dagen opgelegd had gekregen en raakte vervolgens in paniek toen daar nog eens tien dagen bij kwamen. Hier is ook weer te zien hoeveel onduidelijkheid er is rond de PIJ-

maatregel. Er werd een onderzoek gedaan, waardoor de jongens uit zijn groep speculeerden dat hij een PIJ-maatregel zou krijgen, terwijl het advies en de eis van de officier van justitie een voorwaardelijke PIJ-maatregel inhielden, bij de eis van de officier van justitie gekoppeld aan de plaatsing in Glen Mills. De jeugdreclassering adviseerde daarentegen ITB Harde Kern. Is dit alles voor een 13-jarige al moeilijk te begrijpen, nog moeilijker werd het toen de rechtbank de eis niet volgde, maar hem in plaats daarvan een deels voorwaardelijke jeugddetentie oplegde met zowel ITB Harde Kern als plaatsing in Glen Mills als bijzondere voorwaarden. In deze zaak hadden overigens veel onduidelijkheden kunnen worden weggenomen door de advocaat, die niet eens de moeite had genomen om bij de uitspraak aanwezig te zijn en het vonnis toe te lichten.

6 TOT SLOT: DE WAARDE VAN GESPREKKEN MET GEDETINEERDE JONGEREN

De ervaringen die ik heb weergegeven op basis van de gesprekken met gedetineerde jongeren zijn subjectief en hebben slechts betrekking op enkele tientallen jongens in één justitiële jeugdinstelling. Toch verschaffen ze wel inzichten. De sfeer in de groepsverblijven geeft het beeld van de voortzetting van de straatcultuur tussen de vier muren. De groepsleiders die iets extra's willen doen in de sfeer van sport en recreatie lopen al gauw tegen de veiligheidsvoorschriften op waardoor er relatief weinig kan worden ondernomen. De klachten van de jongeren zelf verschaffen het beeld dat jongeren om allerlei redenen te vaak op hun afgesloten kamer moeten verblijven, wat voor veel irritaties zorgt. Andere klachten hebben betrekking op het feit dat jongeren vinden dat ze te weinig worden geïnformeerd over hun rechten.

Het is het schrikbarend om te zien hoeveel onduidelijkheid er bestaat over de strafrechtspleging. Met name de voorlopig gehechte jongeren en de jongeren met een PIJ-maatregel blijken met veel vragen rond te lopen. Het gaat hier om ruim 90% van de populatie in de justitiële jeugdinstellingen. Van de 674 jongeren die ultimo september 2009 op strafrechtelijke titel in de justitiële jeugdinstellingen verbleven, zat 54% (366) er met een PIJ-maatregel en 37% (250) in voorlopige hechtenis.²⁵ Bij de voorlopige hechtenis blijft het onduidelijk wat de relatie is met de straf en bij de PIJ-maatregel is er onzekerheid over de duur van de maatregel en het traject van tenuitvoerlegging. In diverse zaken loopt dat traject anders dan de toezeggingen die zijn gedaan door de rechter of het ministerie van Justitie met als gevolg een stagnatie van het resocialisatieproces. Het persoonlijke verhaal van Deniz illustreert goed hoe ingewikkeld het strafproces is voor jongeren die daaraan worden onderworpen en hoe onbegrijpelijk een vonnis kan zijn als die bestaat uit een deels voorwaardelijke sanctie met bijzondere voorwaarden.

25 Hans Valstar en Theo Afman, *JJI in getal 2005-2009*, Den Haag: DJI 2010, p. 23.

En dan ging het hier nog om een jongen met Havo-niveau, een niveau waar de meeste gedetineerde jongeren ver onder zitten.

Net zoals Kempe en Rijksen aangaven bij het onderzoek onder de volwassen gedetineerden, zijn de hier weergegeven belevingen weliswaar subjectief, maar voor de jongeren realiteiten, die aan het bereiken van de doelen van de strafrechtspleging in de weg staan. Het zou daarom goed zijn om een breder onderzoek als dat van Rijksen te verrichten onder gedetineerde jongeren, waarbij zij gestructureerd worden bevraagd naar hun beleving van de strafrechtspleging. Een belangrijk doel van de strafrechtspleging bij jeugdigen is dat er een pedagogische of opvoedkundige werking vanuit gaat.²⁶ Die kan echter niet worden bereikt als het strafproces en het vonnis zo ingewikkeld zijn dat de inhoud daarvan grotendeels aan de jongere voorbijgaat.

26 Ido Weijers, *De pedagogische uitdaging van het jeugdstrafrecht*, Amsterdam: SWP 2005.